

ANADİLİ EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ SÜRECİNDE SÖZVARLIĞI BELİRLEME ÇALIŞMALARININ ÖNEMİ VE “DEYİM” KAZANDIRMAYA YÖNELİK ETKİNLİK ÖNERİLERİ

Esra (Lüle) MERT*

Özet

Anadili eğitimi ve öğretimi sürecinde, sözcük belirleme çalışmaları önemli bir yere sahiptir. Anadili eğitiminin temel amacının öğrencinin anadilini doğru kullanmasını sağlamak olduğu düşünülürse sözcük öğelerinin de bu eğitim-öğretim sürecinde önemli gereçler olduğunu ifade etmek yanlış olmaz. Bu süreçte sözcük öğretimi önemli bir alandır. Fakat bu alanda hem kuramsal yapıda hem de uygulamada eksiklikler bulunmaktadır. Bu çalışmada, sözcük öğelerinden biri olan “deyim” lerini kazandırmaya yönelik etkinliklerle birlikte anadili eğitimi ve öğretimi sürecinde sözcük belirlemeye yönelik çalışmaların gerekliliği ve önemi üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Anadili eğitimi ve öğretimi, sözcük öğretimi, sözcük.

THE IMPORTANCE OF DETERMINING THE VOCABULARY IN THE PROCESS OF TEACHING NATIVE LANGUAGE AND ACTIVITY SUGGESTIONS ON TEACHING “IDIOMS”

Abstract

Studies on determining the vocabulary in the process of teaching native language is very important. The basic aim of teaching of native language is to enable the child to use his/her mother tongue correctly, vocabulary items occupy an important role in that educational process. Teaching vocabulary is an important field during that process. However, significant challenges are experienced either theoretically or in practice. This paper focuses on the necessity and importance of studies on determining the vocabulary in the process of teaching native language and activities that aim to teach “idioms” which are among the principal items in vocabulary.

Keywords: Teaching native language, teaching words, vocabulary.

GİRİŞ

Makalede, anadili¹ eğitimi ve öğretimi sürecinde sözcük² öğelerinden sistemli bir biçimde yararlanmanın önemi üzerinde durulmaktadır. Makalenin bu bölümünde öncelikle sözcük kavramı tanıtılmış; sözcüğün anadili eğitimi ve öğretimi sürecindeki yeri, önemi sunulmuştur.

Bir dilin sözcük denince, yalnızca o dilin sözcüklerini değil, deyimlerin, kalıp sözlerin (formeller), kalıplaşmış sözlerin, atasözlerinin, terimlerin ve çeşitli anlatım kalıplarının oluşturduğu bütünü anlıyoruz.

Sözcük sadece bir dilde birtakım seslerin bir araya gelmesiyle kurulmuş simgeler, kodlar olarak değil, aynı zamanda o dili konuşan toplumun kavramlar dünyası, maddi ve manevi kültürünün yansıtıcısı, dünya görüşünün bir kesiti olarak düşünülmelidir.

Bir toplumun yaşam biçimi, dinsel inançları, hangi uluslarla ne ölçüde ilişki kurmuş olduğu, nelere değer verdiği, hatta nükteye olan eğilimi hep sözcüğünün incelenmesiyle ortaya çıkar.

Bir dilin sözcük, o dilin tarihine geniş ölçüde ışık tutmakta, yüzyıllar boyunca ortaya çıkan ses, biçim, söz dizimi ve anlam değişikliklerini yansıtmakta, hangi dillerin etkisiyle ne türden değişimlerin gerçekleştiğini göstermektedir.

* Arş. Gör., Adıyaman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, esralule@gmail.com.

¹ “Anadili” sözcüğü terimsel anlamı dikkate alınarak birleşik yazılmıştır. Burada anadili terimi, doğuştan gelen bir özelliği ve çevreden edinilen dili belirtmektedir.

² “Sözcük” Prof. Dr. Doğan Aksan’ın Türkçeye kazandırdığı bir terimdir ve Aksan bu terimi birleşik yazmaktadır. Bu nedenle burada; Aksan’ın kullanımını dikkate alınmıştır.

Yalnız başka başka dillerde değil, aynı dilin değişik lehçe ve ağızlarında da farklı sözcükler, anlatım biçimleri, deyimler, atasözleri ve kalıp sözlerle karşılaşılır.³

Sözvarlığı sadece sözcüklerin, deyimlerin, ikilemelerin sıralanması ile sınırlı değildir. Bir ulusun kültür değerleri, kavram dünyası, yaşam biçimleri sözvarlığının incelenmesiyle belirlenebilir. Sözvarlığının bir toplumun tarihine, yaşam tarzına, kültürüne bu denli ışık tutmasının temel nedeni, toplulukların, etraflarındaki varlıkları ve olayları kendilerine göre adlandırmaları ve içselleştirmeleridir. Bu yönüyle her toplum, kendi anlam evrenini kendi bakış açısı ekseninde yorumlayarak oluşturur. Çünkü dil, çevre şartlarıyla şekillenirken, çevre de o dili konuşan insanların bakış açıları doğrultusunda oluşturulan göstergelerle biçimlendirilir ve içselleştirilir.

Aksan'a göre; "Bir dilin sözvarlığı, aynı zamanda, anlatımı güçlü kılan birçok anlam olaylarının, söz sanatlarının yansıtıcısıdır"⁴.

Bir toplumun hayata bakış açısını, değer yargılarını öğrenmek isteyen, o toplumun dilini öğrenerek, araştırarak hedefine ulaşabilir. Toplumun pek çok özellikleri, yaşayışı, gelenekleri, dünya görüşü, yaşam felsefesi, inançları, bilim, teknik ve sanata katkıları o toplumun diline yansır. Dolayısıyla sözvarlığını belirlemeye yönelik olan çalışmalar dilbilimin, toplumbilimin ve ruhbilimin verilerinden yararlanabilir. Ortaya çıkan sonuçlar da yine bu üç alana yönelik olacaktır. Denilebilir ki; sözvarlığını belirlemeye yönelik olan çalışmalar dilbilimsel, toplumbilimsel ve ruhbilimsel özellik taşımaktadır ve dili, toplumsal yaşamı ve insan davranışlarını aydınlatmaktadır⁵.

Anadili eğitimi ve öğretimi sürecinde sözvarlığı öğelerinden yararlanmanın önemi, gerekliliği aşağıda sunulmuştur:

Yazınsal ürünlerdeki sözvarlığı öğeleri, anadili eğitimi açısından önemli gereçlerdir. Sever, bu gerçeği şu belirlemelerle sunmaktadır: "Yazınsal nitelikli bir çocuk kitabı her şeyden önce çocuğa duyarlık kazandıran, anadilinin sözvarlığını tanıtan bir araçtır. Anadilinin sözvarlığının ve anlatım gücünün, çocuk edebiyatının dilinde de yaşam bulmasında temel sorumluluk, öncelikle çocuk adına yaratma-yazma duyarlığı taşıyan sanatçılara düşmektedir. Bu sorumluluğun yerine getirilmesi, yapıtların Türkçenin anlatım olanaklarını ve kurallarını sezdirenen birer araç olarak, anadili öğretimi sürecinin de geleneksel anlayıştan kurtulup çeşitli yazınsal kaynaklarla gerçekleştirilmesine katkı sağlayacaktır"⁶.

Norton, okulöncesi dönemden başlayıp ortaöğretim çağına kadar uzanan evrede, çocuk kitaplarının çocukların dil, bilişsel, kişilik ve sosyal gelişimine olan önemli katkılarından söz eder⁷. Çocuk kitapları, çocuğun üç yaşına ulaştığı bir dönemde, onlara anadilinin yapı ve işleyişine ilişkin ilk ipuçlarını sunan, dilin ve çizginin anlatım gücünü ve güzelliğini yansıtabilen görsel ve dilsel uyaranlar olarak çocuğun yaşamında yer edinmeye başlar.

Sever'e göre; "çocuk kitapları okulöncesi dönemden başlayarak dilsel becerilerin edinilmesi sürecinde çocuklara 'zenginleştirilmiş bir dil çevresi' yaratan önemli değişkenlerden biri olarak değerlendirilebilir. Çocukların dil ve anlatımlarının gelişip zenginleşmesinde başarılı çocuk yazını ürünlerinin katkıları yadsınamaz"⁸.

³ Doğan, Aksan, **Türkçenin Sözvarlığı**, Engin Yayıncılık, s.s. 7-11, Ankara, 2000.

⁴ Doğan, Aksan, **Türkçenin Sözvarlığı**, Engin Yayıncılık, s.s. 13, Ankara, 2000.

⁵ Doğan, Aksan, **Her Yönüyle Dil- Anaçizgileriyle Dilbilim**, TDK Yayınları, C. III, 18, Ankara, 2003

⁶ Sedat Sever, **Çocuk ve Edebiyat**, Kök Yayıncılık, s.s. 158, Ankara, 2003.

⁷ Sedat Sever, **Çocuk ve Edebiyat**, Kök Yayıncılık, s.s. 28-29, Ankara, 2003.

⁸ Sedat Sever, **Çocuk ve Edebiyat**, Kök Yayıncılık, s.s. 28, Ankara, 2003.

Anadili eğitimi ve öğretimi sürecinde temel amaç, çocuğun anadilini doğru ve eksiksiz kullanabilmesini sağlamaktır. Bu süreçteki temel gereç ise anadilinin sözcüklüğüdür.

Aile ve yakın çevrede başlayan anadili öğrenme süreci gelişigüzel kültürleme yoluyla olmakta; bunu okullarda kasıtlı kültürleme yolu izlemektedir. Okullarda yer alan kasıtlı kültürleme yoluyla anadili öğretimi; dilin kurallarını, doğru kullanımını bireylere kazandırmayı amaçlamaktadır⁹. Unutulmamalıdır ki, okullarda karşılaşılan en derin sorunların temeli dil kaynaklıdır. Kültürleme sürecinde anadili ediniminde sorun yaşayan çocuğun yaşamının her döneminde yetersiz dil kullanımı önemli bir sorun olacaktır.

Dayıoğlu'na göre; “Çocuk evde anadilini yeterince edinmemekte, okula geldiğinde kendisine cansız, yapay, kuru tümceler belletilerek okuma yazma öğretilmektedir. Daha sonra kullandığı ders kitapları da ona dil bilinci ve dil tadı verecek nitelikte değildir. Tüm bu olumsuz koşullar çocuğun dil gelişiminin güdük kalmasına neden olmakta, bu durumda da kitap, dili zenginleştiren ve doğru öğreten temel kaynak, güvenli bir dil öğretmeni olmaktadır”¹⁰.

İmer'e göre; “Anadili öğretiminin amacı, bireylere etkili, eksiksiz bir bildirişimi sağlamak, iletişimi gerçekleştirecek dilsel becerileri kazandırmaktır”¹¹. Kavcar ise bu konuda şu ifadeleri kullanır: “Dil eğitiminin temel amacı, kişilerin düşünce ve iletişim becerilerinin geliştirilmesidir”¹².

İlköğretimden başlayarak öğrenciyi, elden geldiğince bol sayıda gerçek edebiyat metinleri ile karşı karşıya getirmeye önem vermeli; okuma kitapları ile dergilerde sayısız örneği bulunan yapay manzumelerle, öğrencinin dil, anlam, ritim, gerçeklik duygusu köreltilip tekdüze hale getirilmemelidir¹³.

*İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programında*¹⁴ “genel amaçlar”dan bir tanesi öğrencilerin: “Okuduğu, dinlediği ve izlediklerinden hareketle, sözcüklerini zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmaları; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmeleri” söylemiyle sunulmaktadır. Türkçe Öğretim Programı'nda bu söylemle öğrencilerin sözcüklüğünün geliştirilmesi gerektiği vurgulanmış; ancak hangi sözcüklerin öğretilmesi ve bu süreçte hangi yöntemlerin kullanılacağından bahsedilmemiştir. Ediger¹⁵, çocuğun gelişim düzeyi ile uyumlu, öğrenciyi motive edecek, onun ihtiyaçlarına uygun sözcüklerin öğretilmesi gerektiğini dile getirmektedir. Ancak ülkemizde bu alanda yapılan çalışmalar yetersiz sayıdadır.

Anadili eğitimi ve öğretimi sürecinde sözcüklüğü belirleme çalışmaları yeterli sayıda ve nitelikte değildir. Hâlbuki bu çalışmalar, bu süreçte gerekli ve önemlidir. Çünkü okullarda düzeye göre sözcüklüğü öğelerinin belirlenmesi ve bu öğelerin kazandırılmasının amaçlanması sözcüklüğü belirleme çalışmalarının varlığıyla mümkündür.

⁹ Özcan Demirel, *İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, s.s. 12, İstanbul, 1999.

¹⁰ Gülten Dayıoğlu, *Çocuk Kitaplarının Anadili Eğitimine Etkisi, Anadili Eğitimi ve Çocuk Kitapları Sempozyumu: 20-21 Şubat 1997*, (ss.24-25), Ankara Üniversitesi TÖMER Dil Öğretim Merkezi, Ankara, 1998.

¹¹ Kamile İmer, *Dilbilim ve Anadili Öğretimi, Çağdaş Türk Dili*, S. 30-31, ss. 874-878, 1990.

¹² Cahit Kavcar, *Anadili Eğitimi, TÖMER Anadili*, S. 1, ss. 1- 4, 1996.

¹³ Atilla Göktürk, *Dil Edebiyat Öğretimine Yeni Yaklaşımlar*, N. Ergen (Yay. Haz.). *Ortaöğretim Kurumlarında Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi Sorunları*, Türk Eğitim Derneği Yayınları, s.s. 12, Ankara, 1986.

¹⁴ M.E.B., *İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu* (6, 7, 8. Sınıflar), Devlet Kitapları Müdürlüğü, Ankara, 2006.

¹⁵ Marlow Ediger, Rao, D. B. , *Vocabulary Development and the Curriculum, Psychology and Curriculum*, (ss. 183-185), 2002, 13. 05. 2009 tarihinde,

[http://books.google.com/books?hl=tr&lr=&id=2MacO3FJaSQ&oi=fnd&pg=PP13&dq=2.%09ED%C4%B0GER,+M.+\(2002\).+Vocabulary+Development+and+the+Curriculum.&ots=gjBu3kS8XO&sig=axm6BatsX_NmO6nSehK9oFpqjeY#PPA183.M1](http://books.google.com/books?hl=tr&lr=&id=2MacO3FJaSQ&oi=fnd&pg=PP13&dq=2.%09ED%C4%B0GER,+M.+(2002).+Vocabulary+Development+and+the+Curriculum.&ots=gjBu3kS8XO&sig=axm6BatsX_NmO6nSehK9oFpqjeY#PPA183.M1) adresinden erişilmiştir.

Sözcük Öğretimi

İlköğretim Türkçe ders programlarının temel amaçlarından biri, bireyin sözcüklüğünün zenginleşmesini sağlamaktır. Çünkü dil, bireyin hem bilişsel gelişiminde bir gösterge hem de yaşadığı topluma uyum sağlamasında önemli bir araçtır. Yani dil bireyin bilişsel ve sosyal yönlerinin gelişiminde yardımcıdır ve göstergedir. Sözcüklüğünün zenginliği, bireyin düşünme ve anlatım zenginliğini beraberinde getirir. Çocuk, okul öncesi dönemden yani 6 yaşından başlayarak okullarda sistemli bir program doğrultusunda anadilini geliştirebilmelidir. Sözcük öğretimi ise anadili eğitimi sisteminin önemli bir parçasıdır ve dört temel dil becerisinin gelişimine katkıda bulunmaktadır. Daha doğru ve iyi anlayan, anlatan bireylerin yetiştirilmesi anadili eğitimi tümleyen bir süreç olarak sözcük öğretimi ile doğrudan ilişkilidir.

Sözcük öğretimi, anadili eğitimi ve öğretimi sürecinde son derece önemli bir çalışma alanıdır. Ancak bu alana hak ettiği ilgi, önem ve özen gösterilmemiştir. Öğrenciye sözcük kazandırmak üzere tasarlanacak dilbilimsel özellik taşıyan etkinlikler sözcük öğretimine önemli katkılar sağlayabilir. Sözcük öğretimine yönelik etkinlikler, dilbilimsel özellik taşımalı, çocuğun sözcüklüğünü geliştirmeyi ve zenginleştirmeyi amaçlamalıdır.

Cemiloğlu'na göre sözcük çalışmalarında hangi sözcüklerin kullanılması gerektiğiyle ilgili şu soruların yanıtları yol gösterici olabilir:

1. Öğrenciye kazandırmak istediğimiz sözcük, onun yaşam boyu kullanabileceği, kendisine gerekli olan bir sözcük mü, yoksa metnin daha iyi anlaşılabilmesi için anlamına ihtiyaç duyulan ama canlı olmayan bir sözcük mü?
2. Aynı sözcük öğrencinin bu konudaki ihtiyaç önceliklerine ve dil, düşünce gelişimine uygun mu?¹⁶

Pehlivan, sözcük öğretiminde kullanılacak etkinliklerin sayıca fazla olmasının, sözcüklerin öğrenilmesini kolaylaştıracağını belirtmektedir: "Sözcük öğretimi çalışmalarında ne kadar çok etkinlikten, alıştırmadan yararlanılırsa, öğrenilen sözcükler o kadar kalıcı olur, hafızaya yerleşir. Öğrencide ancak bu yolla daha kalıcı bir sözcük dağarcığı oluşturulabilir"¹⁷.

Öz'e göre sözcük; anlamı, yazılışı ve cümlede kullanım şekliyle öğretilmedikçe öğrenilmiş sayılmaz¹⁸.

Budak'a göre; gerçek anlamda bir sözcük öğretimi düşünme stratejileri, bilişsel yapıyı ve kendi kendine öğrenme yaklaşımını göz önünde bulunduran yol ve araçlarla yapılmalıdır¹⁹.

Deyimler ve Deyim Öğretimi

Çalışmada önerilen etkinlik önerileri deyimlere yöneliktir. Sözcüklüğü öğelerinden deyimlerin seçiminin ana nedenleri şunlardır: Deyimler her dilin kendine özgü bir yönünü ortaya koyması ve dilin dayandığı kültürle iç içe olması nedeniyle sadece diller arasındaki farklılıkları değil, toplumlar arasındaki farklılıkları da gözler önüne serdiği için dilbilimin, halkbilimin, toplumbilimin önemli inceleme alanlarından biridir. Deyimler önemli kültürel kalıtlardır. Anadilindeki deyimlerin zenginliğinin farkına varan bir çocuk; kültürüne, ulusuna yabancılaşmayacak ve onun zenginliğinin, yeterliliğinin bilincine varacaktır.

¹⁶ Mustafa Cemiloğlu, İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayınları, s.s. 137, Bursa, 1998.

¹⁷ Ahmet Pehlivan, Türkçe Kitaplarında Sözcük Dağarcığını Geliştirme Sorunu ve Çözüm Yolları, TÖMER Dil Dergileri, 122, 84- 94, 2008.

¹⁸Feyzi Öz, Uygulamalı Türkçe Öğretimi, Anı Yayıncılık, s.s. 268, Ankara, 2001.

¹⁹ Budak, Y. , Sözcük Öğretimi ve Sözlüğün İşlevi, Dil Dergisi, 92, 19-26, 2000.

Aksan, deyimlerin toplumsal yapıdaki yerini şu belirlemelerle sunar: “Bir dildeki deyimler de sözvarlığı içinde yer alır; deyimler dili konuşan toplumun anlatımdaki gücünü ve başarısını, benzetmeye, nükteye olan eğilimini ortaya koyan önemli öğelerdir”²⁰.

Aksan ve Akar deyimlerin, toplumun kültürünü yansıtan önemli dilbilimsel öğeler olduğuna işaret etmektedir. Aksan’a göre: “Deyimler -bir başka ulusla olan kültür ilişkileri sonunda olan çevrilme, alınma değilse- bir dili konuşan toplumun dünya görüşünü, yaşam biçimini, çevre koşullarını, gelenek görenek ve inançlarını, önem verdiği varlık ve kavramları, kısacası maddi ve manevi kültürünü yansıtan, o toplumun düşünce biçimini, hatta nükte ve buluşlarını ortaya koyan, dilbilim açısından da önemli olan sözlerdir. Dilci ve halkbilimciler, yalnızca deyimlerine dayanarak, bir toplumun bütün kültürünü inceleyebilir, önemli sonuçlar çıkarabilirler”²¹. Akar’a göre: “Deyimler bir toplumun yaşam tarzının, kültürünün, dünyayı algılayış tarzının vb. gibi niteliklerinin mecaz anlamlarla örtüşerek dile kalıplaşmış bir biçimde yansımalarıdır. Bu dile yansıyan kültür ögesi, duygu ve düşüncelerin etkili ve kısa yoldan ifade edilmesini sağlar. Zaten deyimlerin anlatımda tercih edilmesinin nedeni de kısa ve yoğun anlatım tarzını sağlayabilmesidir”²².

Yeşil’e göre: “Türkçe, deyim açısından çok zengin bir dildir. Bu zenginlik de Türk insanının anlatımdaki gücünün ve başarısının bir ispatıdır. Deyimlerin kısa ve mecaza dayanan anlatım ifadeleri oluşu, onların bir zekâ ürünü olduğunu da ortaya koyar. İnsanlar bu zekâ ürünü olan dilbilgisi ögesini kullanarak etkin anlatım özelliğine ulaşırlar; ayrıca mecaza dayalı öğelerin ve yan anlamların kullanıldığı deyim anlatımda tercih edilmesi, insanları soyut düşünebilme açısından da geliştirir. Bunun için anlatımda deyimlere sık sık başvurulması, insanın dilsel ve bilişsel gelişimine katkı sağlar”²³.

Bütün bu söylemler ışığında deyimlerin bir ulusun varlığında önemli bir belirleyici olduğu söylenebilir. Gerek bireyin dilsel ve bilişsel gelişiminde gerek ulus olma bilincinin yerleşmesinde gerekse ulusun varlığını sürdürmesinde önemli bir yapı taşı olan dil içinde, deyimlerin önemi ve ulusun bireylerine kazandırılmasının gerekliliği yadsınmaz. Anadili eğitimi sürecinde de bu gerçekten hareketle bilinçli ve sistemli bir biçimde anadilinin sözvarlığı öğeleri bireye kazandırılmalıdır.

“Deyim” Kazandırmaya Yönelik Etkinlik Örnekleri

Çalışmanın bu bölümünde sözcük öğretimi alanındaki en önemli eksikliklerden biri sayılabilecek etkinlik örneklerine yer verilmektedir. Bu eksikliğin ana nedeni Türkçe öğretimini tümleyen bir süreç olarak sözcük öğretimine gerek programlarda gerek akademik çalışmalarda gerekse ders kitaplarında yeterli önemin verilmemiş olmasıdır. Aşağıdaki etkinlikler sözvarlığının başat öğelerinden biri olan “deyim” leri kazandırmaya yönelik olarak hazırlanmıştır. Etkinlikler çocuğun ilgisini çekebilecek, oyunla öğrenmeyi sağlayacak niteliktedir. Hazırlanan etkinliklerde ana amaç; belirlenen sözvarlığı ögesini alıcıya kazandırmaktır. Bu amaç doğrultusunda, ilköğretim düzeyindeki çocuğun bilişsel gelişimi de dikkate alınarak aşağıdaki etkinlikler geliştirilmiştir.

²⁰Doğan Aksan, **Türkçenin Sözvarlığı**, Engin Yayıncılık, s.s. 31, Ankara, 2000.

²¹Doğan, Aksan, **Türkçenin Gücü**, Bilgi Yayınevi, s.s. 91, İstanbul, 1999.

²²Akar, Y. , Deyimlerde Güçlü ve Etkin Anlatım, **Dil Dergisi**, 18, 32- 36, 1994.

²³Yeşil, H. , Çocuk Kitaplarındaki Atasözü ve Deyimlerin Önemi, S. Sever (Yay. Haz.), **I. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu**: 20–21 Ocak 2000, (244–252), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2000.

1. Aşağıdaki sözcüklerle kurulu deyimlerden birer tane yazınız.

GÖZ: Aç gözlü olmak.

ADAM:

AĞIZ:

AKIL:

DÜNYA:

EKMEK:

KAPI:

PARMAK:

TAŞ:

YER:

YÜZ:

2. Metinde geçen ve anlamını bilmediğiniz deyimleri yazınız. Deyimlerin anlamlarını tahmin ediniz. Sonra sözlükten kontrol ederek yazınız.

DEYİMLER

TAHMİNLERİM

SÖZLÜKTEKİ ANLAMLARI

.....

.....

.....

3. Deyimlerle anlamlarını ok işaretiyle eşleştiriniz.

AKLI YATMAK

GÖZ DİKMEK

YÜZÜ KIZARMAK

Çok utanmak

Mantıklı olduğuna inanmak.

Ele geçirme isteği.

4. Aşağıdaki deyimlerin anlamlarını araştırınız.

AĞZI KULAKLARINA VARMAK:

BAŞINA ÇORAP ÖRMEK:

CANI YANMAK:

DİL UZATMAK:

MUMLA ARAMAK:

5. Deyimleri anlam ilişkilerine göre eşleştiriniz.

TUTTUĞUNU KOPARMAK

İstendik özellikler kazandırmak.

YERİNDE YELLER ESMEK

İstedğini elde edebilmek.

ADAM ETMEK

Ortadan kaybolmak.

AĞIRINA GİTMEK.

Bir durum karşısında üzülme.

6. Aşağıdaki deyimleri kullanarak kısa bir masal yazınız.

AÇ GÖZLÜ OLMAK.

AKIL SIR ERDİREMEMEK.

DERT YANMAK.

KAN AĞLAMAK.

PARMAĞI AĞZINDA KALMAK.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

7. Aşağıdaki deyimlerin anlamlarını tahmin ediniz. Tahmininizi sözlükten bularak karşılaştırınız.

DEYİMLER

TAHMİNLERİM

SÖZLÜK ANLAMLARI

MEYDAN OKUMAK:

ŞEYTANA UYMAK:

YAŞ TAHTAYA BASMAMAK:

8. Aşağıda verilen sözcükleri, tümcelerdeki boşluklara deyim oluşturacak biçimde yerleştiriniz.

YÜZÜSTÜ

BURNUNDA

KAN

AĞZINI

İŞ

- Ailesi onu bırakmadı.
- O, bu iş için kimseye eğmedi.
- Çocuğu tütüyordu.
- Bu konuda işten geçmişti.
- Sen o çocuğa kusturdun.

9. Aşağıdaki deyimlerle deyimlerin anlamlarını eşleştiriniz.

- Kan ağlamak.
- Kan alacak damarı bilmek.
- Kan başına sıçramak.
- Kan kusturmak.
- Kan ter içinde kalmak.

- () Çok acı çekmek.
- () Çok yorulmak.
- () Kiminle ilişki kuracağını bilmek.
- () Çok sinirlenmek.
- () Çok yormak, acı vermek.

10. Eş anlamlı olan deyimleri eşleştiriniz.

KAN KUSTURMAK.

KULAK VERMEK.

KAN ALACAK DAMARI BİLMEK.

VADESİ YETMEK.

DİBİNE DARI EKMEK.

OCAĞINA İNCİR AĞACI DİKMEK.

KULAK KESİLMEK.

İŞİNİ BİLMEK.

ECEL ŞERBETİNİ İÇMEK.

BURNUNDAN GETİRMEK.

11. “El üstünde büyütmek, kulak asmamak, tüyünü bile incitmemek.” Deyimlerini aşağıda verilen anlamlarının karşılıklarına yazınız.

..... : Umursamamak.
..... : Zarar vermemek.
..... : İncitmeden yetiştirmek.

12. Aşağıdaki tümcelerde altı çizili deyimlerin anlamlarını sağdaki sütundan bulup deyimlerin altlarındaki numaraları anlamların başına yazınız.

DEYİMLER

Onu adamdan saymadılar.

1

Çocuğun ağzı diline dolaştı.

2

Tüm dünya elinden kan ağladı.

3

Bu adam korktuğuna uğradı.

4

ANLAMLARI

() konuşamamak.

() acı çekmek.

() istemediği bir durumu yaşamak.

() önemsememek.

13. Aşağıdaki harfleri karışık olarak verilen sözcükleri düzenleyip deyimini bulunuz ve altlarında verilen kutucuklara yazınız.

1. ğiaz

--	--	--	--	--

2. çakı

--	--	--	--	--

3. aanyr

--	--	--	--	--	--

4. eldiis

--	--	--	--	--	--	--	--

5. oakml.

--	--	--	--	--

14. Aşağıdaki deyimın anlamını sözlükten bulup tümce içinde kullanınız.



15. Aşağıdaki deyimleri anlamları ile eşleştiriniz. Deyimlerin yanlarındaki harfleri, deyim kaç numaralı anlama aitse o numaralı kutuya yazınız ve anahtar söylemi bulunuz.

DEYİMLER

Ağızından bal akmak. Ö
Aklı yatmak. G
Başına çorap örmek. E
Canından bezmek. P
Deveye hendek atlatmak. K
Dili varmamak. Z
İki ayağını bir pabuca sokmak. Ü

ANLAMLAR

Bir iş ile ilgili olumlu yaklaşım. (1)
Çok güzel konuşmak. (2)
İfade edememek. (3)
Acele hareket etmek. (4)
Yaşamındaki zorluklardan bunalmak. (5)
Bir kişiye olumsuz durumlar yaşatma çabası. (6)
Zor olan iş. (7)

1	2	3	4	5	6	7

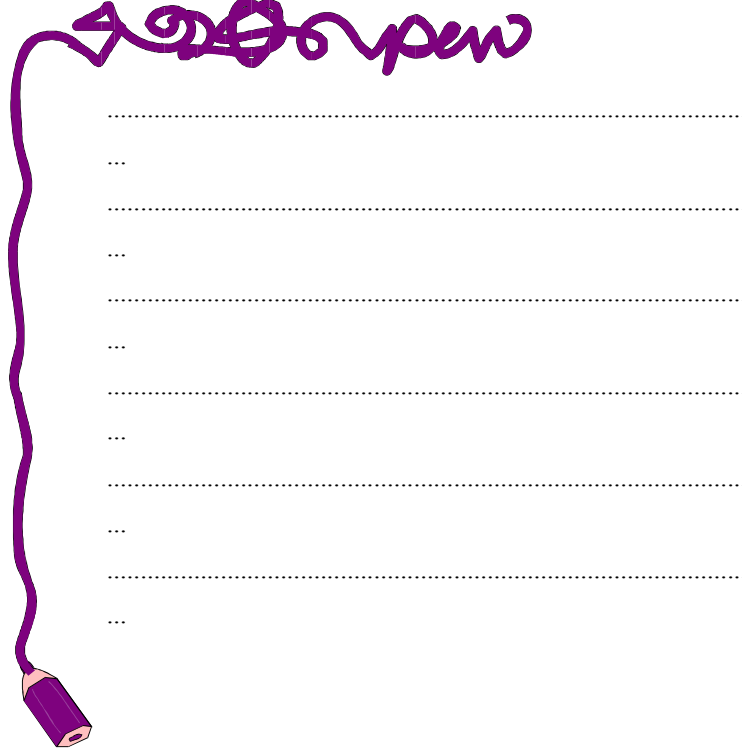
16. Aşağıdaki deyimlerin anlamlarını tahmin ediniz. Tahmininizi sözlükten bularak karşılaştırınız.

DEYİMLER	TAHMİNİM	SÖZLÜK ANLAMI
Umudunu kesmek.		
Yakasını kurtaramamak.		
Alnının teriyle geçinmek.		
Başını alıp gitmek.		
Ayak uydurmak.		
Dalıp gitmek.		
Kırk dereeden su getirmek.		

17. Aşağıdaki deyimlerin dört tanesini kullanarak bir paragraf yazınız.

İnsafa gelmek. İşin altından kalkmak. Kabak tadı vermek. Kısmetine küsmek.

Tereyağından kıl çeker gibi. Yüreğine su serpmek. Akıl sır erdirememek.



SONUÇ

Anadili eğitimi ve öğretimi sürecinde sözcük belirlenmeye yönelik çalışmalar önemlidir. Çünkü bu sürecin temel gereği ürünlerdeki sözcük öğeleridir. Bu öğelerin belirlenmesi, yorumlanması, sınıflandırılması, zenginleştirilmesi anadilinin istendik düzeye erişmesinde etkilidir. Sözcük öğretimi de anadili eğitimi ve öğretimi sürecinde önemli bir çalışma alanıdır. Ancak bu çalışma alanı gerek etkinlikleri gerek nitelikleri gerek uygulamaları gerekse oluşturulmaları açısından eksikliklerle doludur.

Anadili eğitimi ve öğretimi süreci bireyin dilsel gelişim aşamaları ve bu aşamaların özellikleri dikkate alınarak oluşturulmalıdır.

Dilbilimsel veriler dikkate alınarak hazırlanmış sözcük öğretimi etkinliklerinin yeterli sayıda olduğunu ifade etmek zordur. Çünkü Türkçe ders ve çalışma kitaplarında zaten az sayıda olan sözcük öğretimine yönelik etkinlikler incelendiğinde çocuğun ilgilerinin, bilişsel düzeyinin, dilsel gelişiminin, duyuşsal yapısının göz önünde tutulmadığı açıktır. Çalışmada bu belirlemelerden yola çıkılarak, sözcük öğelerden biri olan deyimleri kazandırmaya yönelik etkinlik örnekleri sunulmuştur. Bu yolla hem sözcük öğretimine hem de anadili eğitimi ve öğretimi sürecine katkı sağlamak amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Akar, Y. , Deyimlerde Güçlü ve Etkin Anlatım, **Dil Dergisi**, 18, 32- 36, 1994.
- Aksan, D. , **Türkçenin Gücü**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1999.
- Aksan, D. , **Türkçenin Sözcükçülüğü**, Engin Yayıncılık, Ankara, 2000.
- Aksan, D. , **Her Yönüyle Dil- Anaçizgileriyle Dilbilim**, TDK Yayınları, Ankara, 2003.
- Budak, Y. , Sözcük Öğretimi ve Sözlüğün İşlevi, **Dil Dergisi**, 92, 19–26, 2000.
- Cemiloğlu, M., İlköğretim **Okullarında Türkçe Öğretimi**, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayınları, Bursa, 1998.
- Dayıoğlu, G. , Çocuk Kitaplarının Anadili Eğitimine Etkisi, **Anadili Eğitimi ve Çocuk Kitapları Sempozyumu**: 20–21 Şubat 1997, (ss.24–25), Ankara Üniversitesi TÖMER Dil Öğretim Merkezi, Ankara, 1998.
- Demirel, Ö., **İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1999.
- Ediger, M. Rao, D. B. , Vocabulary Development and the Curriculum, **Psychology and Curriculum**, (ss. 183-185), 2002, 13. 05. 2009 tarihinde, [http://books.google.com/books?hl=tr&lr=&id=2MacO3FJaSOC&oi=fnd&pg=PP13&dq=2.%09ED%C4%B0GER,+M.+\(2002\).+Vocabulary+Development+and+the+Curriculum.&ots=gjBu3kS8XQ&sig=axm6BatsX_NmQ6nShK9oFpqjeY#PPA183.M1](http://books.google.com/books?hl=tr&lr=&id=2MacO3FJaSOC&oi=fnd&pg=PP13&dq=2.%09ED%C4%B0GER,+M.+(2002).+Vocabulary+Development+and+the+Curriculum.&ots=gjBu3kS8XQ&sig=axm6BatsX_NmQ6nShK9oFpqjeY#PPA183.M1) adresinden erişilmiştir.
- Göktürk, A. , Dil Edebiyat Öğretimine Yeni Yaklaşımlar, N. Ergen (Yay. Haz.). **Ortaöğretim Kurumlarında Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi Sorunları**, Türk Eğitim Derneği Yayınları, Ankara, 1986.
- İmer, K. , Dilbilim ve Anadili Öğretimi, **Çağdaş Türk Dili**, S. 30–31, ss. 874–878, 1990.
- Kavcar, C., Anadili Eğitimi, **TÖMER Anadili**, S. 1, ss. 1- 4, 1996.
- M.E.B.. **İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu** (6, 7, 8. Sınıflar), Devlet Kitapları Müdürlüğü, Ankara, 2006.
- Öz, Feyzi. , **Uygulamalı Türkçe Öğretimi**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2001.
- Pehlivan, A. , Türkçe Kitaplarında Sözcük Dağarcığını Geliştirme Sorunu ve Çözüm Yolları, **TÖMER Dil Dergileri**, 122, 84- 94, 2008.
- Sever, S. , **Çocuk ve Edebiyat**, Kök Yayıncılık, Ankara, 2003.
- Yeşil, H. , Çocuk Kitaplarındaki Atasözü ve Deyimlerin Önemi, S. Sever (Yay. Haz.), **I. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu**: 20–21 Ocak 2000, (244–252), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2000.